

Konfesia – Škola – Interkulturalita

Resume

Kniha vychádza zo začiatkovej fázy dejín slovenskej ľudovej školy v Mezőberény (Berinčok) a do obdobia jej zániku sleduje premeny v oblasti používania jazyka v ľudovej škole s vyučovacím jazykom materinským. Autorka na základe archívnych materiálov, pomocou interdisciplinárnych metód odкрýva vnútornú štruktúru, fungovanie školy a činnosť učiteľov; skúma vyučovací systém, aktuálne učebné plány, obsah a štruktúru predmetov a vyučovania, ako aj požiadavky a používané učebnice. Do centra svojej práce kladie problematiku používania jazyka v sledovanom období. Podrobne opisuje charakteristické črty používania slovenského a maďarského jazyka daného obdobia, činitele ovplyvňujúce kultúrne a duchovné špecifiká trojjazyčného prostredia (maďarčina, nemčina, slovenčina), ako aj úlohu latinského gymnázia seniorátu.

Kniha skúma organizovanie samostatného života Slovákov prichádzajúcich vo viacerých vlnách z Horného Uhorska v roku 1723, zakladanie cirkvi, školy a to, aké zmeny nastali v novom prostredí v oblasti materinského jazyka, kultúry a v kolektíve osídlencov. Dôležité je skúmať aj to, prečo stratilo postupne svoj materinský jazyk slovenské obyvateľstvo, ktoré v roku 1880-om tvorilo 40% celkového obyvateľstva obce a ktoré už v tomto období malo dobre fungujúce školy.

Na základe výskumu možno povedať, že v Berinčoku, kde žili rôzne národnosti, napriek ich odlišným jazykom, v cirkevných školách vznikli kultúrne a duchovné kontakty, ktoré odrzkadľujú kultúrnu rôznorodosť a vzdelanostný stav národnosti v Uhorsku v XIX-om storočí. Obyvateľstvo Berinčoku, hlavne v období osídlenia Dolnej Zeme, tvorila slovenská, nemecká, a maďarská národnosť, ale sčítanie ľudu v roku 1850-om zaznamenáva aj rumunské, srbské a cigánske obyvateľstvo, ba, objavili sa aj židia. Popri evanjelikoch a kalvínoch boli v obci aj rímskokatolíci, gréckokatolíci, pravoslavi, unitaraiáti a izraeliti. Učiteľia slovenských ľudových škôl prichádzali z Horného Uhorska (Zvolen, Hont, Turiec). Tam absolvovali svoje gymnaziálne štúdiá, dobre hovorili po slovensky, po nemecky, po latinsky a sprostredkovali tamojšiu školskú kultúru. Kňazi dvoch evanjelických cirkví v Berinčoku zväčša boli slovenského pôvodu, ale aj maďarskí učiteľia kalvínskeho vierovyznania mali kontakty so Slovákmí, vzhľadom na ich rodisko, odkiaľ sa dostali na Dolnú zem. Učiteľia a žiaci v Berinčoku pochádzali z rozličných oblastí. V spolužití Slovákov, Maďarov, Nemcov, Srbov slovenský duch posilnila slovenská kultúra, ktorú sprostredkovali učiteľia a žiaci prichádzajúci zo severného a južného Maďarska, hlavne z Békešskej župy. Materinský jazyk mal veľkú úlohu vo vyučovaní na vyššom a nižšom stupni. V slovenskej ľudovej škole vyučovacím jazykom bola maďarčina a latinčina, v nemeckej nemčina a maďarčina, v kalvínskej ľudovej škole maďarčina a latinčina. V gymnázii sa vyučovala la-

tinčina, maďarčina a pomocným jazykom bol jazyk národností, nemčina a slovenčina. Na strednej škole sa vyučovala a gréčtina a hebrejčina. Žiaci slovenského pôvodu poznali aj bibličtinu. V gymnáziu od roku 1863 postupne sa dostalo do prostredia používanie maďarčiny, čím sa posúval do úzadia pôvodný zámer zakladateľov, pestovanie viacjazyčnosti.

Berínski Slováci-vrátane aj žiakov školy s vyučovacím jazykom materinským-, ohľadom na rôzne miesta ich rodiska odkiaľ prišli, mali heterogénnu ľudovú jazykovú vzdelanosť. Pri elementárnych školách je významným faktom, že v nich od začiatku vyučovacím jazykom bol jazyk danej národnosti.

V Berinčkoku v ľudových školách slovenského obyvateľstva vyučovanie sa stáva dvojjazyčným od roku 1825. Na začiatku bolo charakteristické používanie bibličtiny. Literárny jazyk sa zaviedol neskôr, prostredníctvom učebníc v XIX-om storočí. Učítelia a žiaci v každodennej komunikácii používali békešské slovenské a maďarské nárečie. Pri zamestnávaní učiteľov bolo požiadavkou ovládanie cudzieho jazyka. Od začiatku XIX. storočia bolo podmienkou aj ovládanie maďarčiny. Pomaďarčovanie škôl sa začína v tomto období a tento proces sa posilňuje v rokoch 1836, 1842 a najmä po roku 1870. Význam maďarského jazyka sa vyzdvihoval nielen v elementárnom školstve, ale aj v gymnáziu, v úradoch, ba aj v kruhu národností sa stala maďarčina prostriedkom každodennej komunikácie. Zvýšil sa počet aj miešaných manželstiev, v ktorých bola vždy maďarčina komunikačným jazykom.

V súvislosti s elementárnym ľudovým školstvom sa dá konštatovať, že v otázke používania jazyka sa rozhodli štátne zákony. O školách s vyučovacím jazykom materinským v pravom slova zmysle sa dá hovoriť len do roku 1820, neskôr možno hovoriť len o školách, v ktorých sa používa aj maďarčina. Tieto školy boli už dvojjazyčné. Niektoré predmety a skupiny predmetov sa využívali na to, aby posilňovali v národnostných žiakoch vedomie spolupatričnosti k väčšinovému národu a zároveň sa týkali aj jazyka a identity. Kultúra Slovákov sa formovala nie prostredníctvom preberaní a adaptácií elementov spolužívajúcich kultúr, ktoré sa vbuďovali indirektne do historického kontextu školstva, ale jej stav oplyvnilo používanie maďarského jazyka, čo viedlo k zániku javov vytvárajúcich slovenskú (dolnozemsú) kultúru. Rozpad školskej kultúry, postupné zanikanie spoločenských, ľudových, náboženských zvykov zapríčinilo vznik takých kultúrnych elementov, hlavnou kohéznu silou ktorých bol jazyk. Zánik elementov zabezpečujúcich jednotu dolnozemskej slovenskej kultúry viedol k vzniku duálneho, bilingválneho, bikultúrneho modelu na začiatku XIX. storočia, ktorý charakterizoval kultúru Slovákov žijúcich v. Békešskej župe.